

Török Péter

Az alapvető szociális és gyermeknevelési támogatások, ellátások és szolgáltatások ismertsége

A hazai szociális és gyermekneveléssel kapcsolatos ellátások rendszere minden bizonnyal messze van még az optimálistól, de azért eredményekről, a támogatások és szolgáltatások sokféleségéről is beszámolhatunk. Ugyanakkor kimondva- kimondatlanul ott él bennünk a sejtés, hogy az emberek nem ismerik a lehetőségeiket. Ha ez valóban így van, akkor a legnagyobb jóakarat és a törvényileg biztosított támogatások, ellátások stb. ellenére is szomorú következményekkel kell számolnunk, többek közt azzal, hogy a lakosság esetleg nem veszi igénybe azt, ami pedig megilletné, s főleg, amire nagy szüksége is lenne. A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet ezért országos szinten kérdőíves megkérdezéssel vizsgálta, mennyire tudnak az emberek arról, hogy bizonyos helyzetekben mi és milyen formában illeti meg őket.

Az alábbi rövid ismertető három főbb részből áll. Először vázolom a felmérés körülményeit, s a megkérdezettek azon adatait, amelyek leginkább befolyásol(hat)ják az egyének szociális- és gyermekvédelemmel, ellátással kapcsolatos ismereteit. Ezt követően bemutatom a lehetséges támogatások, ellátások stb. ismertségének adatait. Hangsúlyoznám, hogy az adatfeldolgozás jelenlegi fázisában még csak egyfajta „gyorsjelentésre”, az adatok ismertetésére van lehetőség. Éppen ezért, bár a harmadik részben nemcsak összefoglalom, hanem röviden értékelem is a felmérés eredményeit, ez utóbbi szükségszerűen csak nagyon általános lehet.

A lekérdezés módja és a megkérdezettek rövid jellemzése

A megkérdezést 2002-ben, két hullámban, október és november elején végezték el a Társadalomkutatási Intézet (TÁRKI) kérdezőbiztosai 66 településen, omnibusz felmérés keretében. Az országos minta korra, nemre, iskolai végzettségre, valamint a települések

típusára reprezentatív. A megkérdezett személyek többlépcsős, arányosan rétegzett kiválasztással kerültek a mintába, összesen 2032-en.

A válaszadók háztartásának közel kétharmada három vagy annál kevesebb személyből áll, valamivel kevesebb mint felében két, viszont több mint egyharmadában három vagy annál több felnőtt él. Figyelemre méltó és elgondolkodtató, hogy a háztartások 15 százalékában nincs felnőtt férfi.

A megkérdezetteknek valamivel több mint a fele (55 százalék) családfői minőségben válaszolt a kérdésekre; a családfők kétharmada férfi. A válaszolók közel 40 százaléka alkalmazott, csak 6 százalékuk önálló vagy vállalkozó. Szintén 6 százalék körüli a munkanélküliek száma, viszont valamivel több mint egyharmaduk (35 százalék) nyugdíjas. A szülési szabadságon, gyeden, gyesen, gyeten lévők és a tanulók aránya is öt-öt százalék körül mozog. Arra a kérdésre, hogy egy év múlva várhatóan miként alakul az anyagi helyzete, az értékelhető választ adóknak a fele úgy vélte, hogy változatlan marad, míg harminc százalékuk szerint jobb vagy sokkal jobb lesz. Miközben a megkérdezettek egyharmada elégedetlen vagy nagyon elégedetlen a demokrácia jelenlegi működésével, addig a Medgyessy-kormány tevékenységét egyötödük nem akarta, illetve nem tudta értékelni, viszont több mint a fele (56 százalék) inkább pozitívnak, vagy egyértelműen pozitívnak minősítette.

Az egyes ellátások, támogatások, szolgáltatások ismertsége

E rövid beszámoló szempontjából az egyes ellátásokat, szolgáltatásokat, támogatásokat stb. három nagy csoportba soroltuk: gyermekellátással és -neveléssel kapcsolatosak; felnőttkorban igénye vehetők; időskorúakat megilletők. Kérdéseink – két kivételtől eltekintve – nem specifikus helyzetekre, hanem az említett három „életállapotban”, illetve azok egyes „szakaszaiban” igényelhető ellátásokra, támogatásokra stb. vonatkoztak. A felmérésben arra voltunk kíváncsiak, hogy az egyes ellátási és támogatási formákról a válaszadóknak mekkora az *aktív* tudása. Ezért a megkérdezettek nem kaptak a kezükbe az ellátásokat, támogatásokat felsoroló válaszlapokat, más szóval csak a saját tudásukra, ismeretükre hagyatkozhattak. Ha említettek valamilyen támogatási, ellátási formát, megkérdeztük azt is, hogy ismernek-e valakit, aki ezt igénybe vette, illetve részesült benne. Mivel határozott trendeket az utóbbi

adatokban még nem sikerült azonosítani, ezekről csak ott tesztek említést, ahol valamilyen kiugró, szemet szűrő értéket kaptunk.

Gyermekekellátással és -neveléssel kapcsolatos támogatások ismerete

Természetesen a gyermekek neveléséhez, ellátásához kapható, illetve igényelhető támogatások is többfélék. Megkülönböztethetünk (a) alanyi jogon járó juttatásokat, (b) a gyermekszülés és az anya munkába állása közt kaphatóakat, (c) a dolgozó szülők által igénybe vehetőket. Ide kell még sorolni a (d) gyermekes családok lakáshoz jutását elősegítő kedvezményeket, valamint (e) a jövedelemtől függő és a rászorultság figyelembevételével járó, illetve kérhető ellátásokat. Végezetül, de nem utolsó sorban (f) vizsgálni kell a gyermekneveléssel és -ellátással kapcsolatos szolgáltatásokat is.

Az alanyi jogon járó, valamint a gyermek születése és az édesanya munkába való visszatérése közt kapható támogatások ismertségét az 1. ábra szemlélteti. Alanyi jogon minden gyermek után jár a családi pótlék, az iskoláztatási támogatás, a GYES és az anyasági támogatás a szüléssel kapcsolatos kiadásokra. Ezen támogatási formák közül elgondolkodtatónak kevesen – a megkérdezettek alig harmada – ismerik az iskoláztatási támogatást. Szintén figyelemre méltó, hogy az anyasági támogatásról is csak minden második megkérdezett tud. A számok értékelésénél azonban szem előtt kell tartanunk, hogy itt az *aktív* tudásról van szó. Mindamellet úgy tűnik, hasznos lenne a terhesgondozókat és családsegítőket buzdítani arra, hogy ezekről a támogatási formákról ismételten tájékoztassák a hozzájuk fordulókat.

A gyermeknevelési támogatás (GYET) viszonylag alacsony ismertségére magyarázatul szolgálhat, hogy ezt a támogatási formát csak a három vagy annál több kiskorút nevelő szülő, illetve gyám kérheti. Ez azonban nem magyarázza meg a terhességi- és gyermekágyi segély alacsony ismertségét.

1. ábra: az alanyi jogon járó, valamint a gyermek születése és az anya munkába állása közti időszakban járó támogatások

A dolgozó szülők által igénybe vehető gyermekneveléssel és -ellátással kapcsolatos támogatások és kedvezmények – gyermekápolási táppénz, gyermek után járó fizetés nélküli szabadság és pótszabadság, valamint személyi jövedelemadót csökkentő kedvezmény – közül a maga 28 százalékos ismertségével az adót csökkentő kedvezmény áll az első helyen. Legkevesebben a fizetés nélküli és pótszabadság lehetőségét ismerik (1,5 százalék). E kettő közt foglal helyet a gyermekápolási táppénz, 20 százalékos ismertséggel. Sokkal többen, a megkérdezettek közel kétharmada ismeri a „szocpolnak” becézett, gyermekneveléssel kapcsolatos lakásépítési támogatást, sőt még a kedvező kamatozású lakáshitel lehetőségét is a megkérdezettek majdnem fele (47,4 százalék) említette.

A jövedelemtől függő és a rászorultság figyelembevételével járó, illetve kérhető ellátások ismertsége (2. ábra) azonban már nem ilyen jó. Ezek közül a tankönyv- és tanszerellátási támogatásról tudnak a legtöbben, amelyet a kiegészítő családi pótlék követ. Legkevesebb ismert az egészségügyi szolgáltatásokért fizetett térítési díj. További elemzéseknek kell kimutatnia, hogy az ilyen ellátások ismeretének hiánya együtt jár-e a kedvezőtlenebb gazdasági helyzettel.

2. ábra: a jövedelemtől függő, rászorultság figyelembevételével járó, illetve kérhető ellátások ismertsége

Érdekes megoszlást mutat a gyermekneveléssel és -ellátással kapcsolatos szolgáltatások ismerete, melyek közül az óvodai és bölcsődei elhelyezés – legalábbis elméleti – lehetőségét mindenki ismeri, s ezért nem is jelöltük (3. ábra). A többi ide sorolható szolgáltatás ismerete azonban már kettéválík. Amíg az iskolai napközis foglalkozások igénybevételét, valamint a bébiszitter alkalmazásának lehetőségét jobban ismerik – bár csak viszonylagosan jobban: 23, illetve 29 százalékos arányban –, addig a többi szolgáltatást már csak a megkérdezettek néhány százaléka említette. Meghökkenítő, hogy a valóságban igen kis számban üzemelő családi napközik és házi gyermekfelügyeletek lehetőségét viszonylag milyen sokan ismerik (közel 5, illetve 8 százalék), holott csak a megkérdezettek két százaléka nyilatkozott úgy,

hogyan tud olyan személyről, aki már igénybe vette ezt a szolgáltatást. Nagy valószínűséggel ez a viszonylagos ismertség az irántuk megnyilvánuló keresletet, érdeklődést jelzi.

3. ábra: a gyermekneveléssel és -ellátással kapcsolatos szolgáltatások ismerete

Felnőttek számára igényelhető segélyek, támogatások

A 4. ábra azokat a segélyeket, járadékokat stb. szemlélteti, melyeket a munkavállaló korú, de nem szükségszerűen dolgozó lakosok igényelhetnek. Élesen elválnak a munkanélküliek jövedelempótló járadéka (61 százalék) és a rendszeres szociális segély (50 százalék) ismerete, nyilvánvalóan azért, mert ezeket kényszerülnek a legtöbbször igényelni. A többi támogatási, segélyezési formát a megkérdezettek ötöde-tizede említette. Legkevésbé a családsegítés lehetősége ismert, amelyet olyan személyek és családok vehetnek igénybe, akik szociális vagy mentálhigiénés problémák miatt kerültek veszélyeztetett helyzetbe. Pedig nagy valószínűséggel pontosan ezek az emberek azok, akik legkevésbé vannak tisztában lehetőségeikkel. A szolgáltatás általános ismertségének növelése biztosíthatná, hogy rokonságuk, környezetük ajánlja figyelmükbe e lehetőséget.

***4. ábra: a munkavállaló korú, de nem szükségszerűen dolgozó lakosok által igényelhető
segélyek, járadékok, támogatások ismerete***

Időskorúakat megillető támogatások és szolgáltatások ismerete

Az időskorúak által igényelhető pénzbeli támogatások különböző formáit – időskorúak járadéka, lakásfenntartási támogatás, átmeneti segély, temetési segély – a lakosság mintegy ötöde ismeri. Ezek közül azonban legkevésbé a járadék ismert (18 százalék), az egyedüli olyan segély, amely rendszeresen pénzzel látná el a rászorulókat. Ennek az információnak a súlyát akkor értékelhetjük igazán, ha felidézzük, hogy a válaszadók harmada nyugdíjas. Az időskorúakat megillető egyéb szolgáltatások és segítségnyújtások ismertsége az 5. ábrán látható. Ezek némelyikét, például a házi segítségnyújtást vagy a családsegítést természetesen nem csak az idősek vehetik igénybe.

5. ábra: az időskoriakat megillető szolgáltatások és segítségnyújtások ismertsége

Legtöbben az idősek részére ápolást, gondozást nyújtó otthonokról tudnak, ezeket a megkérdezetteknek több mint négyötöde említett. Messze elmarad mögötte az idősek klubja és a természetben nyújtható szociális ellátások – mint például a közgyógyellátási igazolvány, a lakásfenntartási támogatás, köztemetés, élelmiszer-, tüzelősegély, stb. – ismerete. Elgondolkodtató, hogy az étkeztetést csak a lakosság egyötöde ismeri. De talán még szomorúbb hazánk egyre jobban elidősödő lakosságát tekintve a már korábban is említett családsegítés és házi segítségnyújtás igénybevételi lehetőségéről való tudás hiánya.

Összegzés, értékelés

Országos szintű felmérésünkben arra kerestük a választ, hogy az emberek milyen mérvű aktív tudással rendelkeznek az egyes életállapotokban őket megillető, vagy általuk kérhető ellátásokról, támogatásokról, segélyekről stb. Néhány területen az egyes támogatási, ellátási formákat jól ismerik az emberek, a többit azonban, legalábbis az előzőekhez képest, csak

jóval kevesebben, vagy alig néhányan. Csupán hat olyan támogatási, ellátási forma van, amelyeket a megkérdezettek legalább fele meg tud nevezni: a gyēs, az idősök részére ápolást, gondozást nyújtó otthonok, a családi pótlék, a gyermekneveléssel kapcsolatos lakásépítési támogatás (szocpol), a munkanélküliek jövedelempótló járadéka és a rendszeres szociális segély.

Sok vagy kevés az emberek által ismert lehetőségek száma? Nehéz erre egyértelmű igennel vagy nemmel válaszolni. Biztató, hogy ezek a számok az aktív tudást mutatják, tehát reménykedhetünk abban, hogy rászorultság esetén az illető környezetében lesznek olyanok, akik tudják, hogy mi illeti meg, milyen formában kérhet segítséget.

Szomorú viszont, hogy azok a formák, amelyeket a megkérdezetteknek kevesebb mint tíz százaléka említett, kivétel nélkül mind a gyermekneveléshez kapcsolódnak: nagyobb részben a szolgáltatásokhoz (gyermekfelügyelet, játszócsoport- és ház, családi napközi, gyermekjóléti szolgálat), kisebb részben pedig – de ez legalább annyira aggasztó – a jövedelemtől függő, rászorultság alapján járó, illetve kérhető ellátásokhoz (az egészségügyi és egyéb ellátásokért fizetett térítések díjai) tartoznak.

Az sem éppen vigasztaló, hogy az időskorúakat megillető támogatások és szolgáltatások jelentős részét – átmeneti segély, idősök gondozó (átmeneti) háza, étkeztetés, lakásfenntartási támogatás, időskorúak járadéka, ápolási díj, temetési segély, valamint a házi segítségnyújtás és a családgondozás – a megkérdezetteknek csak ötöde, vagy még annál is kevesebben ismerik. Különösen figyelmeztető ez akkor, ha hazánk idősödő lakosságára, s arra gondolunk, hogy a válaszolók harmada nyugdíjas.

Hogy az egyes ellátási formákat mennyire ismerte az érintett korosztály, további elemzéseknek kell kimutatnia. Összességében az adatok alapján annyit mindenképp leszűrhetünk, hogy feltétlenül szükség van a hatékonyabb információszolgáltatásra.